

Peyami Safa

TÜRK
İNKILÂBINA
BAKIŞLAR

YAYIN NU: 212
KÜLTÜR SERİSİ: 56

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-001-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1938, Kanaat Kitabevi
3. Basım: 1990, Ötüken
15. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE. TİC. A.Ş.
Alemdar Mah. Molla Fenari Sok. No: 28/A
Cağaloğlu-Fatih / İSTANBUL
Sertifika Numarası: 52729 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul - 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

PEYAMI SAFA; (1899-15 Haziran 1961): İstanbul'da doğdu. Meşhur şair İsmail Safa'nın oğludur. Düzenli bir öğrenim göremedi. Kendi kendisini yetiştirdi. 13 yaşında hayata atıldı. Posta Telgraf Nezareti'nde çalıştı. Öğretmenlik (1914-1918), gazetecilik (1918-1961) yaptı. Hayatını yazıları ile kazandı. İstanbul'da öldü.

Kardeşi İlhami ile *Yirminci Asır* adlı bir akşam gazetesi çıkardı. Bu gazetede ilk hikâyelerini imzasız yayınladı (1919), *Kültür Haftası* (21 sayı, 15 Ocak - 3 Haziran 1936) ve *Türk Düşüncesi* (63 sayı, 1953 - 1960) adlarında iki de dergi çıkardı. Öldüğü zaman *Son Havadis* gazetesi başyazarı idi.

Peyami Safa halk için yazdığı edebî değeri olmayan romanlarını "Server Bedi" imzası ile yayınladı. Sayıları 80'i bulan bu eserler arasında *Cumbadan Rumbaya* (1936) romanıyla, *Cingöz Recai* polis hikâyeleri dizisi en ünlüleridir. Ayrıca ders kitapları da yazdı. Peyami Safa'nın fıkra ve makalelerinde sağlam bir mantık dokusu ve inandırıcılık görülür. Romanlarında olaydan çok tahlile önem verdi. Toplumumuzdaki ahlâk çöküntüsünü, medeniyetin yarattığı bocalamayı, nesiller ve sosyal çevreler arasındaki çatışmayı dile getirdi. Zıt kavramları, duygu ve düşünce tezadını ustaca işledi.

Romanları: *Şimşek* (1923), *Sözde Kızlar* (1923), *Mahşer* (1924), *Bir Akşamdı* (1924), *Süngülerin Gölgesinde* (1924), *Bir Genç Kız Kalbinin Cürmü* (1925), *Canan* (1925), *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* (1930), *Fatih-Harbiye* (1931), *Attilâ* (1931), *Bir Tereddüdün Romanı* (1933), *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* (1949), *Yalnızız* (1951), *Biz İnsanlar* (1959). Hikâyeleri: *Hikâyeler* (Halil Açıkgoz derledi, 1980). Oyunu: *Gün Doğuyor* (1932). İnceleme-denemeleri: *Türk İnkılabına Bakışlar* (1938), *Büyük Avrupa Anketi* (1938), *Felsefî Buhran* (1939), *Millet ve İnsan* (1943), *Mahutlar* (1959), *Mistisizm* (1961), *Nasyonalizm* (1961), *Sosyalizm* (1961), *Doğu-Batı Sentezi* (1963), *Sanat-Edebiyat-Tenkid* (1970), *Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca* (1970), *Sosyalizm-Marksizim-Komünizm* (1971), *Din-İnkılâp-İrtica* (1971), *Kadın-Aşk-Aile* (1973), *Yazarlar-Sanatçılar-Meşhurlar* (1976), *Eğitim-Gençlik-Üniversite* (1976), *20. Asır-Avrupa ve Biz* (1976). Ders Kitapları: *Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabeti* (1929), *Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe* (1929), *Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat* (I-IV, 1929), *Yeni Talebe Mektupları* (1930), *Büyük Mektup Nümuneleri* (1932), *Türk Grameri* (1941), *Dil Bilgisi* (1942), *Fransız Grameri* (1942), *Türkçe İzahlı Fransız Grameri* (1948).

İÇİNDEKİLER

Birinci Baskının Önsözü.....	9
İkinci Baskı İçin Önsöz.....	13
M. Şekip Tunç'un Eser Hakkında Bir Yazısı	15
İnkılâbdan Evvelki Cereyanlar.....	24
Türkçülerin Programı	47
Garbcıların Programı	51
İslâmcıların Programı	55
Ayrılıklar ve Beraberlikler	60
Büyük Harb Devresi	64
Büyük Harb'den Sonra	69
Millî Mücadele'nin Ruhu	73
İnkılâbın İki Büyük Prensibi	78
İki Kökten Gelme İnkılâb	85
Türk Meselesine Girmeden Evvel	89
İki Alemin An'aneleri	93
Avrupa Nedir?	96
Üç Tesir: A) Yunanistan.....	100
Üç Tesir: B) Roma	105
Üç Tesir: C)Hıristiyanlık	109
Şark Nedir?	113
İki Şark Arasındaki Fark	118
Garbda ve Şarkta Fatalizm	122
Türk, Arab ve Yunan Düşüncesi	126
Avrupa'da Türk ve Arab Düşüncesi.....	130
İki Ayrı Gidiş	135

Müslümanlık ve Hıristiyanlık	139
Roma İle İran Arasında	144
Çaprazlama Bir Tekâmülün Sırrı	148
Step ve Site	152
Riyazileşmek ve Siteleşmek	156
Sahip Olduğumuz Büyük İmkân	160
İnkılâb, Hayat ve İdeal	164
Türk Milliyetçiliği	167
Avrupa ve Türk Milliyetçileri	171
Yeni Tarih ve Dil Anlayışımızın Geniş Mânâsı	175
Hukukî ve İktisadî İzahlar	180
Netice	184

Birinci Baskı(1938)nın Önsözü

İSLÂM Doğu ile Hıristiyan Batı arasında çektiğimiz tercih sı-
kıntısı Tanzimat'tan evvel başlar. Gülhane hattı da, Jöntürk in-
kilâbı da, bize aid her şeyi ikiye bölerek, alaturka ve alafranga
iki Türk ve iki Türkiye doğuran bu tereddüdü kökünden söküp
atamadı. Osmanlı İmparatorluğu'nun inhitat devrinde bu ikilik,
Türk düşüncesinin en büyük meselesi ve Türk ruhunun en bü-
yük işkencesi olmuştu: Bütün ıslahat hamleleri ve ona ket vuran
bütün irtica hareketleri, bütün fikir ve politika mücadeleleri bu ayrı-
lıktan doğuyordu. Yalnız kültürümüzü ve yalnız -meselâ şu musiki
bahsinde olduğu gibi- güzel sanatlarımızı değil, köşe minderiyile
Avrupa kanepesi veya mintanla frenk gömleği arasındaki ayrılığa
bile sirayet ederek evlerimizin eşyasını ve kılıklarımızı da birbiri-
ne düşüren bu ikilik, İslâm ve Hıristiyan medeniyetleri arasındaki
farkın her iki taraf softaları tarafından da şiddetle mübalağa edil-
mesi yüzünden, bir türlü ortadan kaldırılamamıştı.

Atatürk, bir kılıç vuruşuyla, onu kökünden biçti; fakat, hâlâ
da, iki medeniyet arasında asırlarca süren bu ihtilâfı onun bir
hamlede nasıl bitirdiğini izaha teşebbüs edenimiz olmadı. İslâm
şarkı Hıristiyan garbla barıştırarak tesirlerini İran'a, Afganistan'a,
Hindistan'a, Irak'a, Suriye'ye ve Mısır'a kadar yayan Türk in-
kilâbının dünya tarihinde ilk defa görülen bu orijinal tecrübesini
medeniyetlerin ve kültürlerin mukayesesinde anlamaya çalışmış
bir tek eser çıkmadı.

İkinci Baskı İçin Önsöz

BU KİTAP 1938’de yazıldı ve “Cumhuriyet” gazetesinde tefrika şeklinde yayınlandı. Atatürk’ün son günleriydi. O devre mahsus yazı disiplini, eserin Kemalizme, Altıoka, tarih ve dil anlayışına ait son fasıllarında resmî teze uymak zoruyla, muharririn düşünce hürriyetinden bazı kısıntılara katlanmasını zarurî kılıyordu. Fakat bu tahditler, kitabın tarih felsefesi bakımından ana düşüncesini hiçbir şekilde sakatlamış değildir.

Ancak, o devirde, Ortaçağ mistik inanışlarından modern ve müsbet ilim anlayışına henüz geçiyorduk. Bu değişmeyi kolaylaştırmak için, 19’ncu asrın Batıda bugün çok sarsılan ilimci ve akılcı zihniyetinin tenkidine kitapta yer verilmedi. Batı ve Doğu medeniyetleri arasında bir sentez arayan eser, bu iki kutuptan biri aleyhine muvazene fazla bozulduğu zaman, öteki kutbun değerlerini belirtmek hakkını bana daima veren ana fikirdir. Netekim müsbet ilim lehine fazla sarkan yeni zihniyete karşı bugünkü dünyanın yeni mistik cereyanlarına dikkati çeken son incelemelerim hep bu sentez ve muvazene ihtiyacının mahsulüdür. Bu bakımdan “*Türk İnkılâbına Bakışlar*”, sonraları aynı konuda yazdıklarım bir kitap halinde çıktığı zaman muhtaç olduğu tâdillere ve tamamlamalara kavuşmuş olacaktır.

Bu eserin yazıldığı tarihten beri yirmi sene geçti. Onun ortaya koyduğu meseleleri daha yetkili ellere teslim etmek için birinci baskının önsözünde ifade ettiğim temenni boşa çıktı. Sayın Profesör Mümtaz Turhan’ın “Kültür Değişmeleri” adındaki eseri istisna edilirse, inkılâplarımızın bu ana problemlerini inceleyen hiçbir

PEYAMİ SAFA
VE
“TÜRK İNKILÂBINA BAKIŞLAR”

Prof. Mustafa Şekip Tunç

YİRMİ BEŞ YILLIK dostluğu dolduran aziz hatıraları ve unutulmaz fikir arkadaşlığını birlikte yaşadığım Peyami Safa'nın 22 Eylül 1938'de sona eren “*Türk İnkılâbına Bakışlar*” denemesini Cumhuriyet sütunlarında lâayık olduğu büyük alâka ve mukavemet edilmez zihnî bir heyecanla takip edenler gençlik ve teşekkül çağlarını edebiyat ve gazetecilik tarihimizin ön safına geçmekle çiçeklendirmiş cins bir kalem kahramanının olgunluk çağında verdiği nev'i şahsına münhasır bir fikir eseriyle karşılaşmışlardır. Mekteb bolluğunun otodidakt olmağa pek az imkân bıraktığı zamanımızda kendi kendilerini yetiştirmeğe mahkûm olanlar ender olmakla beraber her yerde mevcuttur. Talihin kahrına daha masumiyet çağlarında uğrayan bu mağdur ruhlar, kaderin musallat ettiği fuzulî ihanetlere rağmen, güzide şahsiyetlerini saran sert ve merhametsiz çemberi, kuvvetli bir hayatiyetten gelen hamlelerle er geç kırdıktan sonra ideal bir hayata karşı sarsılmaz bir sadakat hissiyle bağlanmışlardı. Çünkü mesudları, üzerinde sükûnetle barındıran toprak onları kudurmuş bir deniz gibi çalkalamış, istediği kayalara çarpmıştır. Hakikî tehlikeler insan-

İNKİLÂBDAN EVVELKİ CEREYANLAR

ZİYA GÖKALP, Balkan Harbi'nin sonunda yazdığı “Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak” adlı eserine şöyle başlar:

“Memleketimizde üç fikir cereyanı vardır. Bu cereyanların tarihi tetkik olunursa görülür ki mütefekkirlerimiz evvelâ Muasırlaşmak lüzûmunu hissetmişlerdir. Üçüncü Sultan Selim devrinde başlayan bu temâyüle meşrutiyet inkılâbından sonra İslâmlaşmak emeli iltihak etti: Son zamanlarda ortaya bir de Türkleşmek cereyanı çıktı.

“Muasırlaşmak = modernisation fikri mütefekkirlerce aslî bir akîde hükmünde olduğu için muayyen bir nâşire malik değildir. Her mecmua, her gazete bu fikrin az çok müdafidir.”

“İslâmlaşmak fikrinin mürevvici Sırat-ı Mustakîm, Sebîlürreşad; Türkleşmek fikrinin mürevvici *Türk Yurdu* mecmualarıdır. Dikkat olunursa bu üç fikrin de hakikî ihtiyaçlardan doğmuş olduğu görülür.”

Ziya Gökalp, İslâmlaşmak temâyülünün muasırlaşmak ihtiyacından sonra ortaya çıktığını söylerken, nasıl olmuş da, İslâmî mefkûrenin bütün Türk düşünce tarihinde yeni bir şey değil, Müslüman Türk ortaçağından o satırların yazıldığı zamana kadar gelen eski bir akîde olduğunu kabul

TÜRKÇÜLERİN PROGRAMI

TÜRKÇÜLERİN inkılâbdan evvelki bütün neşriyatından bir program hulâsası çıkarmak istediğimiz zaman, “*Millî Tetebbular*”, “*Türk Yurdu*” gibi mecmualarında, konferanslarında, Darülfünun takrirlerinde ve kitaplarında bulabileceğimiz esaslar şunlar olabilir:

1. *Büyük Türk birliği (Pantürkizm)* - Dilleri, ırkları, âdetleri, hattâ çoğunun dinleri bile bir olan ve Asya kıt’asının büyük bir kısmıyla Avrupa’nın şarkına yayılan Türklerin birleşmesi. Böylece, diğer büyük milliyetler arasında varlığını muhafazaya muktedir, koskoca bir siyâsî bünye teşkil etmeleri. Bu büyük milliyet camiası içinde, Türk cemiyetlerinin en kuvvetlisi ve en medenisi olduğu için Osmanlı devleti en ehemmiyetli merkezî role sahip olacaktır. Uzakça bir istikbalde doğacak beyazlar ve sarılar âlemi arasında büyük bir Türk dünyası ortaya çıkacak ve bu dünyanın içinde Osmanlı devleti, şimdi Japonya’nın sarılar âleminde yapmak istediği rolü üstüne alacak. Hıristiyan devletlerden yalnız birisinin, Rusya Çarlığı’nın Müslüman Türk tebaası vardır. Türklerin birleşmesine engel olacak yalnız bir devlettir. Başka Hıristiyan devletlerine gelince, belki

de Çarlık Rusyası'nı zarara sokacağı için bu siyaseti terveci edeceklerdir. (Yusuf Akçora'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı kitabından).

2. *Türk tarihi ve harsı* - Türk tarihi Osmanlı devletinin kuruluşuyla başlamaz. Ondan evvel büyük bir Türk mazisi ve medeniyeti vardır. Türk milletinin Osmanlılar'dan çok evvel başlayan tarihlerini, ahlâk ve âdetlerini, lisan ve edebiyatlarını, iktisadî vaziyetlerini tetkik etmek lâzımdır. Cengiz, Atillâ, Timur, Türk düşmanları tarafından yazılmış tarihlerin isnad ettikleri vahşetlerden tenzih edilmelidir. Türk şiirlerinde, masallarında, romanlarında Turan'ın aslı tipleri, çağlıyan dereler kenarına, muhteşem ormanlar yanına kurulmuş baba çadırları, üstünde at ve koyun sürüleri otlayan yüksek otlu çayırlarda ecdad kabilelerin yavaş yavaş göçmeleri, bütün mirasları can çekişen ataların elinden teslim alınmış yalın kılıncıdan ibaret eski Türkler'in yenilmez şecaatleri, sonsuz fedakârlıkları canlandırılmalıdır. Kafkasya'da, Volga kıyılarında, Türkistan'da, İran'da ve diğer bütün Türk illerindeki Türkler arasında şimdilik bir tarih, dil ve hars beraberliği olduğu kanaati millî vicdanlarda şuurlanmalıdır. (P. Risal'in "*Türkler Millî Bir Ruh Arıyorlar*" adlı eserinden *Türk Yurdu*'nun yaptığı tercümenin bir hülâsası.)

3. *Türk dili* - "*Genç Kalemler*" tarafından broşür halinde neşredilen ve bütün Türkçülerin benimsediği dil programı: 1) Arabca ve Acemce terkip ve cemi kaideleri asla kullanılmıyacak, ıstılahlarla müfred makamında kullanılan cemiler müstesna: Sadrazam, ahlâf, kâinat... gibi. 2) Arabca, Acemce edatlar kullanılmıyacak. Ama, şayed, yani, lâkin gibi Türkçeleşmiş ve tekellüm lisanına geçmiş olanlar müstesna. 3) Arabca, Acemce kelimeler şimdilik eski imlâları muhafaza olunarak kullanılacak. Konuşurken söylediğimiz lâfızlar mümkün olduğu kadar terkedilecek. Türkçede yalnız millî ve basit harf hâkim tanılacak. 4) Tekellüm lisanı, bir çok Türkler tarafından anlaşılın tatlı ve lâtif "İstanbul

GARBCILARIN PROGRAMI

İÇTİHAD MECMUASINDA neşredilmiş, “Pek uyanık bir uyku” serlevhalı iki yazıda, Garbcıların bütün istekleri numara sırasıyla hulâsa edilmiştir. Bir Garbcının rüyası şeklinde neşredilen o iki yazıyı, tam bir program telâkki ettiğim için, kısaltarak buraya alıyorum:

1. - Bütün şehzadelere veliahdlerin tedris ve terbiyelerine son derece dikkat edilecek, zencilerin ve haremağalarının aptalca telkinlerine nihayet verilecek. Genç şehzadeler umumiyetle orduya sokulup orada terakki edecekler.

2. - Padişahın bir tek zevcesi olacak, cariyeye istifraş etmeğe hakkı olmayacaktır.

3. - Fes kâmilten defedilip yerine yeni bir serpuş kabul olunacaktır.

4. - Mevcut kumaş fabrikaları genişletilecek ve yenileri de açılacaktır. Padişah ve hanedan-ı saltanattan itibaren bütün nazırlar, âyan ve meb’usan azalariyle erkân, ümera ve zabitan ve bütün memurlar, askerler ve fabrika ameleleri bu fabrikaların mamulâtından giymeğe mecbur tutulacaktır. Ahali de gerek gazeteler ve gerek mektepler vasıtasıyla teşvik edilerek yerli mallarımızın sürümü çoğaltılacaktır.

5. - Kadınlar diledikleri tarzda giyinecekler, yalnız israf etmiyeceklerdir. Polisler, softalar ve arabacı makulesi kimselerle külhanbeyler kadınların giyinmelerine kat’iyen

müdahale edemeyeceklerdir. Şeyhülislâm efendiler de çarşafalara dair beyannameler imlâ ve imza etmeyeceklerdir. Polisler, kadınların işine, ancak ve ancak münasebetsiz ve âdâb-ı umumiyeyi muhil ahvalde müdahale ve bu vazifelerini büyük bir nezaketle ifa edeceklerdir. Kadınlar vatanın en büyük velinimetini sayılarak kendilerine erkekler tarafından o yolda hürmet ve riayet gösterilecektir.

6. - Kadınlar ve genç kızlar, Müslüman Boşnak ve Çerkezlerde olduğu gibi, erkekten kaçmıyacaktırlar. Her erkek gözüyle gördüğü, tetkik ettiği, beğendiği ve seçtiği kızla evlenecektir. Görücülük âdetine nihayet verilecektir.

7. - Kızlar için diğer mekteplerden başka bir de tıbbiye mektebi açılacaktır.

8. - Birer tembellik yuvası olan bütün tekkeler ve zaviyeler ilga olunarak varidat ve tahsisatları kesilip Maarif bütçesine ilâve edilecektir. Babadan kalma birkaç beylik kelime ve tâbirle “hu, eyvallah erenler...”den ibaret sözlerle şimdiye kadar halkı fikren ve ilmen zarara sokanlara hiçbir şey verilmeyecek, kendileri çalışıp kazanmağa mecbur tutulacaktır. Bunlardan üfürükçülük edenler, kalleslikle ötekini berikini dolandıranlar cezaya çarptırılacaklardır.

9. - Bütün medreseler ilga edilecektir. Süleymaniye medresesi yerine *Collège de France* tertibinden bir ulûm-ı edebiye medresesi yapılacağı gibi Fatih medresesi yerine *Ecole Polytechnique* tarzında diğer bir medrese-i âliye vücade getirilecektir.

10. - Sarık sarmak ve cübbe giymek yalnız ulema-yi kîrama tahsis edilecek, mekâtib-i âliye-i diniyeden şahadnamesiz olanlar, tefsir ve hadis-i şerif gibi sair din bilgilerinden haberi olmıyanlar bu kisvelere bürünemeyeceklerdir.

11. - Evliyaya nezirler yasak edilecek, bu gibi teberrular Donanma ve Müdafaa-i Milliye cemiyetleri kasalarına girecektir.

İSLÂMÇILARIN PROGRAMI

İSLÂMÇILAR ikiye ayrılırlar. Bir kısmı, Şeyhüislâm Musa Kâzım, Mahmut Esad ilâh... gibi koyu şeriatçidirler. Bunlar için “şeriat mahz-ı hikmet, mahz-ı hakikat ve mahz-ı adalettir. Ahkâm-ı diniye ve şer’iyeden zerre kadar inhiraf caiz değildir.” Diğer kısmı da, Mehmed Âkif, M. Şemseddin, Said Halim ilâh... gibi, ecnebi bir dil bildikleri için, garb kültürüyle azçok temaslarından kazandıkları bir tenkid ruhuyla kaba sofulardan ayrılanlardı. Bunlar için “bab-ı içtihad kapanmamalıdır. İslâmın inhitatı *ıçtihad* kapısı kapandıktan sonra başlar. Terakkimize mâni olan İslâmiyet değil, bize öğretilen Müslümanlıktır: Yanlış an’aneler ve hurafelerdir.” Fakat, bu İslâmçılar arasında, M. Şemseddin gibi akide haline gelmemiş bazı nasyonalist temâyüllere sahip olanlar istisna edilirse, geri tarafının neşriyatını müşterek bir programda hulâsa etmek kabildir ve hepsinin başlıca şu esaslarda birleştikleri görülür:

1. *Büyük İslâm birliği* - Cemiyetlerin temel direği dindir. Dinle millet birdir. Din-i İslâmla müşerref bütün akvam, hiçbir kavmiyet farkı gözetmeksizin, merkez-i muallâ-yı hilâfet ve halife-i ru-yi zemin etrafında geniş bir İslâm camiası teşkil ederler. “Bir gün gelecektir ki hakaik-i İslâmiye Müslümanlığa karşı gelen dalâletlere bir defa daha galebe çalacak, hükümdarı yeryüzündeki Müslümanların halifesi

bulunan bu memleket bir defa daha akvam-ı İslâmiyenin başına geçecek, onları semt-i saadete doğru sevkedecektir. Âlemşümül mahiyette hakikatlerle insanî sınıftan bir takım hissiyat, hem ırk nazariyesine ait hurafeleri, hem milliyet hodkâmlığını devirerek yerlerine kendisi kaim olacaktır. İslâm beynelmileliyeti zamanındaki sosyalizmin cemiyat-ı hazıra arasında tezahür ettirmekte olduğu beynelmileliyetin aynidir. Şu farkla ki: Birincisi (yani İslâm beynelmileliyeti) en mükemmel ve en nihaî şeklidir.” (Prens Sait Halim’in İslâmlaşmak adlı kitabı, s. 20, 24-25. *Sebilürreşad* neşriyatından.)

2. *İslâm terakkiye mâni değildir* - Bütün islâmcılar bunda ittifak ederler. Şeyhülislâm Musa Kâzım’a göre demokrasinin bütün prensipleri, hürriyet, müsavat, uhuvvet... İslâmın esaslarında vardır. (*Dinî, İçtimâî Makaleler*, s. 274-285.) M. Şemseddin’e* göre; “İslâmiyet terakkiye ve medeniyete mâni olsaydı Bağdad’da, Semerkand’da, Şam’da, Endülüs’te, Kudüs’te, Kayrevan’da, Mısır’da, İstanbul’da o kadar âbidat-ı muhallede, o kadar mebanî ve müessesat-ı medeniyeye, o derece eser-i terakki görülmezdi.” “Din mani-i terakki olsaydı, acaba Bağdad medeniyetini, Kurtuba haşmetini, Kahire saltanatını, Semerkand marifetini, İstanbul şevketini, Hindistan ve İran bedayiini, Şam sınaatini tasvir için tarih binlerce sahifeler yazmağa mecbur muydu?” “Tarih-i ulûm ve tarih-i medeniyet gibi zî-hayat iki şahit huzurunda İslâmiyetin mani-i terakki olduğu iddiasında ısrar etmeğe bir mânâ verilemez.” (M. Şemseddin, *Zulmetten Nura*, s. 80-81.)

3. *Muasırlaşma derecesi* - En büyük hatamız, İslâmın terakkiye mâni olduğunu sanarak garba dönmek olmuştur. “Biz Avrupa’nın yalnız ulûm ve sanayiini kabule mecburuz. Zira hikmet bizim kaybettığımız malımız olmakla anı bulduğumuz yerde elbette alırız. Fakat Avrupalıların bü-

* Şemseddin Günaltay.

tün âdat ve ahlâkını, usul-i maişet ve tarz-ı hayatını kabul edemeyiz. Zira sonra mutazarrır oluruz. Bir kavmin ulûm ve sanayiini kabul etmek, o kavmin bütün âdat ve ahlâkını kabule tevakkuf etmez. Nitekim bizim gibi, Japonlar dahi bundan otuz sene evvel fûnûn ve sanayi-i hâzıradan bihaber diler. Çünkü gaflette idiler. Birdenbire gözlerini açtılar. Az zamanda Avrupalılara müsavi oldular ve hattâ birçok hususatta onları geçerek bütün âlem-i medeniyeti kendilerine karşı hayrette bıraktılar. Halbuki âdat ve ahlâkından hiçbir şey kabul etmediler. Hattâ tarz-ı telebbüslerini bile asla değiştirmediler.” (Şeyhülislâm Musa Kâzım’ın *Dinî, İctimaî Makaleler’i*, s. 272.)

4. *Kadının hakları* - Şeriatin emrettiği şeylerin hepsi faydalı, yasak ettiği şeylerin hepsi zararlıdır. Şeriat kadınların kendilerine mahrem olmıyan erkeklerden kaçmalarını emrediyor: “Saçları dahi dahil olduğu halde vücutlerini ziynetten âri bir şeyle, calib-i şehvet olmıyacak bir libasla örtmelidirler.” Fakat bu tesettür, kadına hiçbir meşru hakkını kaybettirmez. Kadın da erkek gibi malını istediği kadar tasarruf eder. Namus dairesinde gezmeğe gider, eğlenir. Kendi aralarında teşkil ettikleri cemiyetlere giderek konferans verebilir ve dinliyebilir. İptidaî, rüşdî ve idadî derecesinde tahsil görebilir. (Fazlasına ev ve analık vazifeleri müsaîd değildir.) Şeyhülislâm Musa Kâzım diyor ki: “Biz kadınlar okumasınlar demek istemiyoruz. Kadın izdivacdan sonra arzu ederse vakit bulduka kendi hanesinde ulûm-ı âliyyeyi de tahsil edebilir. Bir kadın eğer kudreti varsa bunu da elde edebilir. Şeriatimiz buna mâni olmaz, belki teşvik eder.” “Fatma Âliye Hanım hazretlerinin dediği gibi tesettüre riayet şartıyla bizde de herhangi bir kadın ticaret edebilir.” (Musa Kâzım’ın *Dinî, İctimaî Makaleleri’nden* nakil ve hulâsa.)

5. *Taaddüd-i zevcat* - Birkaç kadınla evlenmek tabiî zaruretlerdendir. Hayvanlarda da bu hal görülüyor. İslâmдан